

Plukovník Ing. Jiří B e r a n, CSc.

VĚDECKÝ ÚSTAV VOJENSKÝ - HISTORIE?

Záměry, snažení a výsledky, dosažené našimi předchůdci v uniformě při vytváření armády demokratického státu, vzbuzují obdiv. Zvláště v počátcích nebyla situace v mnoha ohledech příznivá. Doba po 1. světové válce byla zachvácená demoralizací a všeobecným hospodářským rozvratem, místo k věcem obrany bylo obyvatelstvo přístupné ukolébání dosaženou svobodou a předpokládanou, více představami posilovanou pevností nastolení míru. Za těchto okolností veřejnost neměla mnoho smyslu pro nově vytvářenou armádu. Přitom už tenkrát bylo z hodnocení pravděpodobného vývoje světové politiky některým vůdčím duchům našeho státu zřejmé, že samostatnost nelze jen vybojovat, ale je nutno ji také udržovat, bránit.

Řešení přinesly myšlenky a rozhodnutí duchovních a politických představitelů našich národů. Mezi nimi byl významnou osobností T. G. Masaryk a jeho názory na obranu, armádu a brannost národa. Jeho kvalifikovanost v těchto oborech vycházela z jejich bezprostřední (i válečné) znalosti, schopnosti výstižného zobecnění a formulace taktických i strategických záměrů způsobem, srozumitelným a přístupným nejen zasvěceným odborníkům, ale zejména širokým vrstvám obyvatelstva. Masaryk byl přesvědčen, že "obrana je mravně přípustná a nutná", a potom "věc národa se vybojovává a udržuje součinností zbraní a idejí, jakož i úsilím pracovním". Masarykova orientace se vyznačovala ještě jedním rysem. Neposuzoval vývoj zahraniční situace podle jejích výkyvů a střídavě hodnotil krátkodobé příznivé i nepříznivé vlivy. Logicky z toho vyplývá jeho názor na význam trvalého obranného úsilí. Pozornost si jistě zaslouží i to, že Masaryk soustavně požadoval zvyšovat úctu, mezinárodní váhu a význam národa. Prostředkem k tomu mu bylo hnutí pro brannost. Tvrdil, že "učinit národ branným znamená trvale zvyšovat jeho hodnoty a také se o udržování těchto hodnot (mravních, tělesnou zdatnost atd.) vytrvale starat a pěstovat je". Přitom brannost vysloveně chápal pouze na "zdůvodněném mravním základě obrany" a za "vyšší stadium osobní a občanské mravnosti" považoval požadavek oběti "uvědomělých a myslících občanů" až po oběť života.

Tyto a další myšlenky měly odborně zaujatou, obětavou i nadšenou odezvu v intelektuálních vrstvách nové armády i u pracovníků v občanském životě. Aktuálním cílem v té době bylo "přiblížit armádu národu a národ armádě".

Pokusím se nyní o první malý přenos do současnosti. První proto, že nejen teď, ale i v dalším textu se vnučuje a bude vnučovat porovnání tehdejšího a současného období existence státu, hodnocení obrany, potřeby armády, zájmu obyvatelstva na obraně a účasti vůdčích osobností v této věci. My bychom dnes charakterizovali celý tehdejší postup tak, že byla použita metoda řízení pomocí cílů, že byl analyzován stav, prognózován vývoj jednotlivých oblastí a stanoveny cíle 1. až n-tého řádu, že byla přijata strategická koncepce atd. Pracujeme lépe, či hůře než naši předchůdci? Jak je přitažlivé souhlasit s každým, kdo zná skutečnost, pro její vyjádření umí použít vhodnou metodu umožňující problém zobecnit a výsledky ověřit. Nelze rovněž neocenit úzký a vysoce kvalifikovaný, jiným způsobem nenahraditelný, vztah politiků k armádě.

Prvním krokem pro řešení okruhu problémů vzájemného přiblížení armády a národa bylo ustanovení Vědeckého svazu československého důstojnictva. To se stalo na ustavující valné hromadě, která se konala dne 29. května 1919 na Žofíně. Záštitu převzalo ministerstvo národní obrany a přítomni byli zástupci jednotlivých ministerstev, českých vysokých škol, České akademie pro vědy, slovesnost a umění, České společnosti nauk a dalších kulturních a vědeckých organizací.

Účel Vědeckého svazu čs. důstojnictva formuloval ministr národní obrany V. Klobač:

"1. Vybudovat základy českého vojenského písemnictví, pěstovat vědy vojenské vůbec, podporovat vědecké studium vojenské i všechny snahy tohoto druhu a rozšířit zájem o vědy vojenské v nejširších vrstvách lidových.

2. Vytvořit a zachovávat reprezentační středisko všeho důstojnictva československé republiky.

3. Pěstovat ušlechtilé zábavy a sport."

Označení Vědeckého svazu čs. důstojnictva podle dnešního chápání není zcela přesné. Obsah jeho činnosti měl z velké části spolkový charakter, soustředěný v sportovním, zábavním a účetním odboru. Vědecká činnost Svazu byla soustředěna ve vědeckém oboru a její rozvoj vedl později k vytvoření samostatné instituce.

Výrazem snažení svazu byla první česká vědecká revue "Vojenské Rozhledy", vycházející zpočátku každý druhý měsíc. Revue "sloužila k tomu, aby šířila vědy vojenské objektivně a bez tendencí politických a jiných; aby vychovávala a poučovala naše důstojníky i širší kruhy veřejnosti, které o vědy vojenské mají zájem; aby národ poznal důležitost našeho vojska, aby každému občanu bylo vstřípeno přesvědčení, že jest podle svých sil povinen přispěti k tomu, abychom dovedli uhájit vlast osudem darované a navrácené, vykoupené krví desetitisců našich legionářů i těch, kdož padli v cizích službách proti svému přesvědčení".

Obsah činnosti Vojenských Rozhledů byl formulován následovně:

"1. Budou soustavně studovat vše, co ze světové války vojiny zajímá: její dějiny, strategii, taktiku, techniku, zásobování, osobní zkušenosti aj. a nezanedbají ani historie válek minulých, zvláště českých, na jejichž tradici a ducha musíme v mnohém navazovat.

2. Budou zaznamenávat cizí pokroky vojenské, jakož i naše vlastní, pokud ovšem nejsou důvěrného rázu, a seznamovat s cizími armádami, jejich zřízením apod.

3. Budou co možná úplně sledovat veškerou důležitou literaturu válečnou a vojenskou."

Z této poněkud podrobné citace je zřejmé, že vydávání Vojenských rozhledů navazuje na důstojnou předchozí etapu co do rozsahu tematiky ve vojenství a jejího vztahu k civilní oblasti, ale zejména v odborné úrovni a hloubce zájmů.

Vědecký svaz čs. důstojnictva se také pustil do obsáhlé publikační činnosti, podporované vypisováním honorovaných veřejných soutěží, pořádal přednášky, vytvořil svou knihovnu (v r. 1920 měla knihovna 35 000 svazků). Z dalších činností je zajímavá příprava účasti na všesokolském sletu (obraz válčení husitských vojsk a ukázka Žižkovy taktiky), šermířské a střelecké závody a lyžařský kurs. Významná byla organizace vojenské slavnosti k výročí samostatnosti (1919) ve Štefáníkových kasárnách v Praze za účasti ministra národní obrany V. Klobáče, generálního inspektora československých vojsk J. S. Machara, předsedy Národního shromáždění F. Tomáška a 6000 vojáků a důstojníků.

Kromě Vědeckého svazu čs. důstojnictva existovaly ještě další spolky v čs. armádě. Jejich spojení bylo dosaženo utvořením Svazu československého důstojnictva, ve kterém byla soustředěna činnost kulturní, hospodářsko-sociální a reprezentační. Pro práci vědeckou a osvětovou byl dne 16. 5. 1920 vyloučen vědecký odbor a přeměněn v samostatnou instituci s označením Vědecký ústav vojenský (VÚV).

Nyní se nabízejí souvislosti pro druhý přenos do současnosti. Zajímavé je to, jak postupně v činnosti Svazu nabývala váhu celá řada aktivit, které ve svém souhrnu připravovaly důstojníky - profesionály vytvářením osobního zájmu o své povolání studiem, pěstováním schopnosti zobecňovat poznatky, chápat vzájemné souvislosti a získávat mravní vědomí a přesvědčení i moderní znalosti pro využití v jejich funkci.

V počáteční etapě své činnosti se VÚV soustředil na dvě oblasti - vytvořit první organizační základy ústavu a učinit z ústavu ohnisko vědecké a kulturní práce v armádě.

Obětavou prací v součinnosti s civilními odborníky vydával ústav sbírky publikační, rozšířil Vojenské Rozhledy na měsíčník, pořizoval knihovnu, provedl soupis vojenských písní a válečných slov, pořádal četné přednášky, věnoval se založení vojenského muzea atd.

Už v třetím roce trvání ústavu se však ukázalo, že pracovní představy přesáhly zejména finanční možnosti. Proto bylo nutné "zvolnit horečné tempo, přičemž mnoho dobrých myšlenek, námětů a začatých prací musilo zapadnout anebo musilo být odloženo na příznivější dobu".

Následovala etapa hledání a vytváření účelné organizace ústavu a získávání morální a materiální podpory od vojenské správy cestou prezidenta republiky a ministra národní obrany tak, aby "v organizaci armády mohl zaujímat místo, odpovídající jeho významu a úkolům vědy v životě armády, jež povzbudivě vytyčil sám vrchní velitel branné moci". Pro nedostatek peněz byla zastavena příprava vojenského naučného slovníku (zpracované podklady byly využity pro vojenská hesla Masarykova slovníku naučného), zastavilo se vydávání sborníků, popularizačních prací a vydavatelská činnost se omezila jen na odborné vojenské práce. Naopak byly rozšířeny Vojenské Rozhledy na dvojnásobný rozsah časopisu všech

druhů zbraní, pokračovalo vytváření vědecké knihovny s katalogy a čítárnou a dobudování vojenského muzea. K udržení odborné úrovně byly zaváděny vojensko-vědecké přednášky na vysokých školách a byl ustaven Kruh pro studium čs. dějin vojenských. Současně byla rozšířena organizační síť ústavu zakládáním posádkových Kroužků členů VÚV. K podpoře popularizace vojenské literatury byla založena Matice vojenská a rozhled důstojníků rozšiřovaly kursy nejprve o soudobé Francii, které se později rozrostly v kursy o sousedních státech vůbec.

Zvratem v činnosti VÚV byl rok 1931. Ústav v předchozím desetiletém období dosáhl dobrých výsledků a prokázal význam takového střediska vědecké práce v armádě i do budoucna. Další rozvoj ústavu umožňovalo mj. přidělení vyšších důstojníků zbraní, ústav dostal nové místnosti v budově Vojenského technického a leteckého ústavu, byl zpřesněn vztah k ministerstvu národní obrany a byly vypracovány organizační řady činnosti. Hlavní cíl ústavu v tomto období byl vyjádřen v požadavku přizpůsobit program těsněji praktickým potřebám armády. Pracovní program ústavu byl rozšířen četnou účastí civilních vědeckých pracovníků v řešení úkolů obrany státu. Vliv VÚV neobyčejně vzrostl prací posádkových Kroužků po celé republice. Účelností své organizace a promyšleností pracovních metod získal ústav jméno a odbornou úroveň do té míry, že mohl ve věcech obrany vytyčovat pracovní cíle pro bádání a výzkumy civilních odborníků. VÚV seznamoval s obrannými otázkami i politiky, zejména členy branného výboru; naproti tomu chránil ústav příslušníky armády profesionální výlučností.

Vědeckost VÚV byla spatřována zejména v jeho studijním charakteru. I když se v činnosti ústavu připouštěl vliv tlaku zahraničních událostí a osvědčených vzorů z ciziny, rozhodující výsledky bylo dosahováno podle vlastních dat, získaných vědeckým výzkumem čs. specifických poměrů vlastními silami. Ústav se z role pomocníka vojenské správy vyvíjel k pracem výzkumným, samostatným a původním.

Tomu odpovídaly všeobecné cíle ústavu:

"1. Předním posláním našeho ústavu je vytvoření vojenské literární práce, jakožto předpokladu zdokonalování naší armády. Je zřejmo, že požadavky a hlavní usměrnění a úspěch této práce jsou zájmem hlavního štábu a že musí být také předmětem jeho péče.

2. Ústav může přispět svým podílem k rozšíření obzoru a morálnímu formování velitelského sboru vůbec rozmanitými jinými způsoby. Lze mu však jakožto základní úkol přisoudit onen, aby působil k dosažení onoho příspěvku soukromé duševní práce, který poskytují dobrovolně všichni příslušníci velitelského sboru. Je to ona duševní práce, která se rozkládá v široké míře od četby až po práci literární. Aby dosažení tohoto příspěvku soukromé práce bylo možné, je nutno upravit služební práci a zracionalizovat, zejména v našich poměrech, práci běžného výkonu služby. Efekt oné soukromé práce pro zdatnost a ducha armády je poměrně vyšší nežli eventuální úbytek, který byl obětován z práce služební. Zřejmě je v zájmu nejvyššího odborného velení armádního, aby se toto zohospodárnění práce a vyvolání soukromé duševní práce v armádě zakořenilo.

3. Základním posláním našeho ústavu je také šíření branného vědění a čtení v kruzích civilních a v celém národě. Rovněž dále stavění mostu k vědě a spolupráci civilní a zajisté též vytváření synthesy práce důstojnictva a civilního vědce. Touto

spoluprací bude se bádát též zejména v otázkách vnitřního fungování naší armády.

4. Záslužné místo nutno vyhradit též možnosti vzniku nových iniciativních podniků. Tyto budou zejména možné v propracování všech otázek souvisejících se zvýšením branného potenciálu státu, neboť je třeba vyvolat činnost souběžnou s prací úřední v oněch věcech studijních, v nichž je třeba účasti složky vojenské i civilní a při nichž jde o sblížení a pronikání vzájemných názorů.

My, vojáci, předně musíme si stavět dnes nejen otázku zdokonalování armády, nýbrž hlavně otázku co největší účinnosti celé obrany státu. Musíme budit porozumění pro velké otázky obrany státu nejen v kruzích civilních, které v ní mají rozmanité řídicí úkoly, ale i v celém národě. Musíme budovat odpovědnost jedněch a přesvědčený, uvědomělý zájem a vůli k obraně celé masy národa.

Obor věd "válečných" ... rozšiřuje se ještě na širší obor věd "branných". Jsou potřebné jak v armádě, tak i mimo armádu i organizaci obrany. Dnes v této klasifikaci branných věd figuruje válečná filozofie, branná psychologie, branná politika, branná geografie a geopolitika, válečné hospodářství. V otázkách obrany státu se cítil důstojník kdysi jedině kompetentním a odpovědným, avšak dnes se musí obracet k civilnímu učenci, musí sám spolupracovat i v odvětvích čistě civilních, neboť nynější důstojník toho nevyhnutelně potřebuje... Pro obranu státu budou se pěstovat vlastní válečné vědy, kde badatelem a učitelem zůstane ovšem důstojník. Avšak v jistých vědních odvětvích bude spolu pracovat jak důstojník, tak i vědec pro společný branný cíl a konečně budou i takové obory vědecké práce, kde civilní věda pro obranu bude samostatně pracovat podle cílů určených jí vojáky."

To byly některé z myšlenek div. gen. Ing. Silvestra Bláhy, přednosty vojenské kanceláře prezidenta republiky a prezidenta VÚV (od 13. 6. 1932).

Revue Vojenské Rozhledy vycházela v r. 1935 měsíčně (v tomto roce to byl už její XV. ročník) v nákladu 4600 výtisků. Její oblíbenou přílohou byly Cvičební listy, které obsahovaly taktickou látku ve formě řešení konkrétních příkladů se všemi potřebnými úvahami.

Vydavatelskou činnost a šíření vhodné vojenské literatury VÚV zabezpečoval prostřednictvím Matice vojenské, která byla založena v r. 1932. Matice kromě toho zajišťovala také spojení s ideově blízkými organizacemi formou zvláštního členství - členové zakládající a členové řadní. Zakládajícím členem Matice se mohl stát jednotlivec nebo právnická osoba, když zaplatila 1.000,- Kč (buď do roka nebo v pěti ročních splátkách). Řádným členem Matice se mohly stát jen organizace, vojenské i civilní, přihlásily-li se za členy a zaplatily ročně 24,- Kč. Členové měli právo odebrat knihy a publikace VÚV do určité hodnoty bezplatně, nad ni se slevou.

Od svého založení do 30. 3. 1935 vydal VÚV 162 publikací, mj. Výroční zprávy VÚV, Vojenské Rozhledy, dále edice Rukověti branné moci, Štefánikova knihovna spisů vzdělávacích, Sborník věd vojenských, Prameny k českým vojenským dějinám, Překlady vojenských spisů cizojazyčných, Vyšší velitel (sbírka studií o obraně státu), Vojenská technická knihovna, Sbírka vojenských příruček (řada I. až III.). Vojenské učebnice a pomůcky, spisy, vydané Kruhem pro studium čsl. dějin vojenských.

Ve svém příspěvku jsem se snažil nabídnout čtenáři informaci, aby si na otázku, zda existence Vojenského ústavu vědeckého je pro nás pouhou historií, mohl odpovědět sám. V porovnání se svými znalostmi, s potřebou své profese. A pak mne zaujala myšlenková bohatost, nápaditost, kvalifikovanost a energie těch, kteří v té době usilovali i široké vnímání obsahu a poslání obrany demokratického státu, rozuměli povolání vojáků a jejich kroky nebyly liché. To je také můj závěrečný přenos do současnosti.